

УДК 351.741(477+4)

Л.М. Доля,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

СПЕЦІАЛЬНІ ПІДРОЗДІЛИ ПО БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті розглянуто актуальні питання боротьби з організованою злочинністю, проаналізовано структуру спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю в Україні та деяких зарубіжних країнах.

Ключові слова: спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, структура спецпідрозділів, управління.

В статье рассмотрены актуальные вопросы борьбы с организованной преступностью, сделан анализ структуры специальных подразделений по борьбе с организованной преступностью в Украине и некоторых зарубежных странах.

Ключевые слова: специальные подразделения по борьбе с организованной преступностью, структура спецподразделений, управление.

Actual issues of the struggle against the organized crime are considered; an analysis of the structure of special divisions of the struggle against the organized crime in Ukraine and some foreign countries is carried out.

Keywords: special divisions of the struggle against the organized crime, structure of special divisions, management.

Сучасна організована злочинність в Україні залишається дуже серйозним фактором, що впливає як на соціально-економічну ситуацію, так і на криміногенну обстановку в державі. Спектр протиправної діяльності організованих злочинних угруповань досить широкий: вбивства на замовлення, розбійні напади, вимагання, незаконний обіг наркотиків, підкуп посадових осіб, економічні злочини тощо. Інтеграція кримінальних лідерів в економічний простір привносить у бізнес відверто кримінальні норми поведінки. Усі ці обставини поряд з політичними ризиками відлякують закордонних інвесторів, а протидія організованій злочинності та корупції перетворюється на один з ключових інструментів боротьби за владу.

З метою пошуку оптимальних моделей управління спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю нами вивчено структуру спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю України, зарубіжний досвід, проаналізовано структуру поліцейських відомств США та європейських країн, за результатами чого вважаємо за доцільне зробити такі висновки:

– у більшості європейських держав підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю є елементом централізованої системи вертикального підпорядкування і не входять до структури територіальних органів поліції. А в деяких країнах це окремі правоохоронні структури, які не входять до структури МВС;

– у світі немає універсальних моделей управління спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, які можна просто механічно запозичити та впровадити в Україні.

Проведемо порівняльний аналіз структури МВС та основних завдань органів внутрішніх справ у сфері боротьби з організованою злочинністю України і Російської Федерації, Латвії, Польщі, Франції, Угорщини, Італії, Великої Британії, Німеччини та інших країн.

У тих країнах де підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю функціонують окремо ефективність їх діяльності набагато вища. Так, підрозділом по боротьбі

з організованою злочинністю в Італії є Управління розслідувань “Антимафія”, в Ізраїлі – Управління по боротьбі з особливо тяжкими злочинами та міжнародною організованою злочинністю “ЯХБАЛЬ” (національний підрозділ по боротьбі з організованою та міжнародною злочинністю), у Румунії – Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю та наркотиками Міністерства адміністрації та внутрішніх справ Румунії.

До складу Управління боротьби з організованою злочинністю МВС Словацької Республіки входять підрозділи: злочинних угруповань; боротьби з тероризмом; боротьби з підбрюхою документів та цінних паперів; боротьби з контрабандою і корупцією; регіональні відділи.

У складі Національної поліції Франції створено центральні та регіональні відділи, що спеціалізуються на розслідуванні злочинів, пов'язаних з організованою злочинністю. Відділи об'єднані центральною дирекцією.

Відповідні відділи Центральної дирекції спеціалізуються на боротьбі з:

- посяганнями на життя громадян та їх майно;
- тероризмом;
- викраденням та подальшим продажем автотранспорту;
- порушеннями торговельного законодавства;
- міжнародними фальсифікаціями;
- технологічними фальсифікаціями, правопорушеннями у сфері високих технологій та порушеннями авторських прав.

У таких країнах, як Австрія, Грузія, Латвія, Литва, Молдова, Німеччина, Польща, Чехія, Угорщина та інших служби та підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю знаходяться у складі поліції кримінального блоку.

У США для боротьби з організованою злочинністю на федеральному рівні практикується створення ударних груп для боротьби з організованою злочинністю. Співробітники декількох правоохоронних органів об'єднуються в команди під керівництвом призначеного атторнея США, щоб координувати зусилля, спрямовані проти конкретно намічених злочинних груп або осіб.

Виділяють два види таких “ударних груп”:

1) що діють на постійній основі для вирішення завдань стратегічного плану (вивчення і відстеження злочинних зв'язків, накопичення інформації про злочинну діяльність всіх зафіксованих в конкретному штаті злочинних організацій, встановлення нових);

2) тимчасові, що створюються для вирішення тактичних завдань, спрямованих на протидію злочинній діяльності конкретної злочинної організації, мафіозної сім'ї чи по окремій справі.

Регіональна зведена група, що діє на постійній основі, є напіввійськовою організацією, що складається з 5–7 співробітників, які не перебувають у стосунках підпорядкування, виступаючи таким чином у ролі незалежних експертів у своїй сфері, і виконують спільне завдання. Це – державні обвинувачі і оперативні співробітники ФБР, Адміністрації із застосування законів про наркотики (АПЗН), бюро внутрішніх доходів, служби еміграції і натуралізації, представники берегової охорони та митної служби США. Ефективність діяльності таких федеральних формувань базується на об'єднанні зусиль найбільш досвідчених співробітників правоохоронних органів. Термін діяльності такої групи нерегламентований, тобто вона діятиме до того часу, поки не вирішить поставленого перед нею завдання [1].

В Італії боротьбу з організованою злочинністю координує Генеральна Рада по боротьбі з організованою злочинністю, заснована при МВС, яка очолюється Міністром внутрішніх справ. Членами Генеральної Ради є начальник Державної поліції, головнокомандуючі корпусу карабінерів і фінансової гвардії, директор Слідчого управління по боротьбі з мафією і директори Служб інформації і демократичної безпеки та військової безпеки.

Головним завданням цього колегіального органу є розроблення стратегії із боротьби з організованою злочинністю, визначення конкретної мети для кожної

компетентної служби, комплексне використання ресурсів та засобів, наявних у служб, періодична перевірка досягнутих результатів, коректування діяльності.

Основним підрозділом, що веде боротьбу з організованою злочинністю в Італії є Слідче управління по боротьбі з мафією, що є структурним підрозділом МВС та входить до складу Департаменту громадської безпеки. У своїй практичній діяльності Слідче управління по боротьбі з мафією, перш за все, робить акцент не на окремих злочинах, а на злочинних суб'єктах.

В Італії існує мережа окружних управлінь по боротьбі з мафією – судових органів при прокуратурах областей.

У 1991 році для боротьби з найбільш небезпечними формами організованої злочинності було створено прокуратуру зі спеціальних питань боротьби з мафією, яка перебуває в структурі Генерального прокурора і яка забезпечує взаємодію правоохоронних та судових органів. На чолі цієї структури знаходиться Головне управління, яким керує Державний прокурор по боротьбі з мафією [2].

Це управління відповідає за координацію розслідувань, що проводять 26 відділів у департаментах, розташованих по всій країні. У кожному департаменті зайнято в середньому по десять прокурорів, яким підпорядковано чотири помічники, що відповідають за інформаційні бази даних.

Прокуратура здійснює свої операції в тісній взаємодії зі спеціальними підрозділами і структурами державної поліції, карабінерів, фінансової гвардії. Відповідно до закону представники сил громадської безпеки зобов'язані співпрацювати зі слідчим персоналом прокуратури, інформувати його про всі одержувані оперативні та інформаційні матеріали, що стосуються діяльності мафії. У країні встановлено верховенство обов'язкового провадження в усіх справах, а нерозслідування злочину є злочином само по собі. Сукупність цих факторів стала вирішальною для подолання корупції в Італії [3].

У Республіці Польща створено службу боротьби з організованою злочинністю, яка підпорядкована безпосередньо Головному коменданту Поліції РП та займається боротьбою з найсерйознішими злочинами у державі. На цю структуру покладено завдання розробки найбільш небезпечних угруповань організованої злочинності та груп, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Вона також проводить спеціальні операції, до яких входить реалізація програми охорони свідка, розробка та здійснення прикриття при введенні поліцейського в злочинну групу з метою одержання інформації зсередини.

У Російській Федерації наприкінці 1990-х років у МВС була створена єдина вертикальна структура, на чолі якої стояло Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю. УБОЗи та РУБОЗи, які діяли в регіонах і федеральних округах, не підкорялися місцевим органам влади й міліцейським керівникам. Відповідно до наказу МВС Росії з вересня 2001 року регіональні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю влилися в кримінальну міліцію МВС, ГУВС і УВС суб'єктів Російської Федерації.

У 2002 році результати боротьби з організованою злочинністю в РФ різко знизилися. Причин цьому декілька. По-перше, після реорганізації з антімафіозних підрозділів пішло багато кваліфікованих досвідчених співробітників. По-друге, багато місцевих керівників кримінальної міліції стали покладати на борців з організованою злочинністю не властиві їм функції. Чимало прикладів, коли їх відправляли в патрулі, рейди тощо. Крім того, від УБОЗів стали вимагати високих показників у роботі, що змушувало оперативників займатися незначними злочинами, що лише віддалено відносилися до організованої злочинності.

Указом Президента РФ від 6 вересня 2008 р. № 1316 “Про деякі питання Міністерства внутрішніх справ РФ”, УБОЗи були розформовані.

Нині багато хто з російських експертів з цих питань стверджують, що для боротьби з системною корупцією, організованою злочинністю та тероризмом необхідно відновити функціонування спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю.

Як свідчить досвід зарубіжних країн, злиття спецпідрозділів БОЗ з іншими оперативними службами в системі МВС, зокрема Росії та Білорусі, призвело до негативних наслідків та посилення корумпованості правоохоронних органів. У той же час європейська та світова практика показує, що там, де підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю функціонують окремо, зокрема у Великій Британії, Франції, Італії, США та інших державах, ефективність їхньої діяльності набагато вища. Отже, міжнародний досвід та досвід України свідчить, що важливим для ефективної боротьби з організованою злочинністю є те, щоб служби, які займаються боротьбою зі злочинністю, не входили до одного блоку, а існували паралельно та незалежно одна від одної.

В Україні згідно з п. 2 ст. 5 Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” боротьбу з організованою злочинністю здійснюють спеціально створені державні органи, до яких належать:

- спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України;

- спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України (п. 2 ст. 5 Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”) [4].

За роки незалежності України підходи до боротьби з організованою злочинністю неодноразово змінювалися.

На початку 1990-х років у МВС України була створена єдина вертикальна структура, на чолі якої стояло Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю. УБОЗи, які існували в той час, не підпорядковувались місцевій владі і обласним управлінням міліції. Це забезпечувало незалежність оперативників і не давало можливості корумпованим чиновникам впливати на хід того чи іншого розслідування.

У 1994 році внесено зміни до Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, які виключили ряд норм, зокрема, щодо незалежності ГУБОЗ МВС України.

На сьогодні підрозділи ГУБОЗ МВС України входять до блоку кримінальної міліції із залишенням підпорядкування по вертикалі, що відповідає сучасним потребам реформування правоохоронних органів, спрямоване на усунення паралелізму в діяльності різних правоохоронних підсистем, існуючого дисбалансу повноважень та відповідальності у цій сфері між гілками влади.

Слід враховувати, що організована злочинність тісно пов'язана з наявністю корупційних проявів на всіх рівнях управління державою.

Враховуючи важливість проблеми протидії корупції, керівництвом держави приділяється значна увага цьому питанню, що підтверджується прийняттям нового антикорупційного законодавства, створенням при Президентові України Національного антикорупційного комітету, прийняттям рішення щодо реформування системи правоохоронних органів України.

Вважаємо, що в подальшому на базі підрозділів з протидії корупції ГУБОЗ МВС України має створитися Агенція боротьби з корупцією МВС України як централізована система підрозділів антикорупційних бюро в областях і містах Києві та Севастополі, Автономній республіці Крим. Ці регіональні і міжрегіональні підрозділи повинні мати статус органів дізнання, основними структурними підрозділами яких є: розвідувальні, оперативні та слідчі управління, відділи, відділення, швидкого реагування, внутрішньої безпеки і оперативного прикриття особового складу.

Діяльність Агенції має координуватися та спрямовуватись Міністром внутрішніх справ України.

Основу штатної чисельності Агенції складуть антикорупційне бюро, оперативно-технічні підрозділи та підрозділи оперативної служби.

Стратегічними напрямками діяльності Агенції пропонується вважати:

- виявлення корупції в центральних і регіональних державних органах та корумпованих зв'язків організованих злочинних структур в органах законодавчої, виконавчої та судової влади;
- встановлення і документування корумпованих зв'язків організованих злочинних груп та злочинних організацій;
- організацію міжнародного співробітництва у сфері боротьби з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Джужа О.М.* Феномен – організована злочинність / О.М. Джужа, В.В. Василевич // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2001. – № 3. – С. 15–25.
2. *Организованная преступность в Италии* // Борьба с преступностью за рубежом. – 1993. – № 4. – С. 3–13.
3. *Калянов Д.П.* Організація протидії організованій злочинності та корупції в країнах ЄС (на прикладі Італійської республіки) / Д.П. Калянов // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 431–435 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11kdppir.pdf>.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 35. – Ст. 358.

Отримано 15.05.2013